

Řiháček, Vítězslav

Vývoj proporce základní struktury nákladů oběhu v lidově demokratické ČSR

In: Řiháček, Vítězslav. *Základní struktura nákladů oběhu a vývoj její proporce na socialistickém organizovaném trhu*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, pp. [119]-134

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119053>

Access Date: 27. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

KAPITOLA ČTVRTÁ

VÝVOJ PROPORCE
ZÁKLADNÍ STRUKTURY NÁKLADŮ OBĚHU
V LIDOVĚ DEMOKRATICKÉ ČSR

(Poměrné náklady oběhu. Základní struktura nákladů oběhu a vývoj její proporce v letech
1954 až 1957.)

I. Poměrné náklady oběhu

V lidově demokratické Československé republice je oběh zboží uvnitř státu zajišťován celou řadou organizací, které vyvíjejí obchodní činnost. Je to především státní a družstevní obchod, který uskutečňuje velkoobchodní a maloobchodní činnost, provoz společného stravování a v jistém rozsahu i výkup. Dále sem také náleží výkupní podniky, které uskutečňují výkup zemědělských výrobků.

V současné době je jak obchodní, tak výkupní činnost řízena různými resortními ministerstvy. Obchodní činnost uskutečňují na příklad podniky v resortu: ministerstva vnitřního obchodu, ministerstva lesního hospodářství (šlechtitelské a semennářské podniky), ministerstva školství a kultury (prodej knih apod.), ministerstva zdravotnictví (zdravotnické potřeby) a Ústřední svaz spotřebních družstev. Výkup zemědělských produktů provádí předně ministerstvo potravinářského průmyslu a výkupu, dále ÚSSD a částečně obchodní podniky MVO.

Podíl jednotlivých obchodních organizací, rozčleněných podle resortních ministerstev na obratu zboží i co do nákladů oběhu, je různý. Procentuální podíl na nákladech oběhu a obratu zboží v ČSR v letech 1955 až 1957 nám ukazuje přehledná tabulka:¹⁵⁵⁾

Tabulka XVIII.

Resort	Druh činnosti	Rok 1955 (skutečnost)		Rok 1956 (skutečnost)		Rok 1957 (plán)	
		% z Σ NO	% z Σ obr.	% z Σ NO	% z Σ obr.	% z Σ NO	% z Σ obr.
Ministerstvo vnitřního obchodu	Obchod	45,893	53,252	44,497	51,695	43,546	51,418
	Spol. strav.	14,850	6,891	18,114	8,498	18,855	8,333
Ústřední svaz spotřebních družstev	Obchod	20,238	20,675	19,687	20,482	19,951	21,329
	Spol. strav. Výkup	4,602 0,683	3,429 0,688	4,558 0,731	3,415 0,477	4,672 0,798	3,674 1,179
Min. potrav. prům. a výkupu	Výkup	9,308	12,010	8,129	12,445	7,874	11,070
Ministerstvo zdravot.	Obchod	2,697	2,175	2,588	2,148	2,634	2,191
Ministerstvo školství a kultury	Obchod	1,097	0,409	1,080	0,379	1,044	0,368
Min. zeměd. a lesního hospodářství	Obchod	0,632	0,471	0,616	0,461	0,626	0,438
Z toho MVO, ÚSSD a MPPaV		95,574	96,945	95,716	97,012	95,696	97,003

¹⁵⁵⁾ Za základ k výpočtu podílu na celkovém obratu bylo použito u obchodní činnosti pouze maloobchodních obrátů, u výkupní činnosti částky realizace obchodního zboží.

Z tabulky je zřejmé, že naprosto převažující množství zboží prochází podniky v resortu ministerstva vnitřního obchodu, Ústředního svazu spotřebních družstev a ministerstva potravinářského průmyslu a výkupu. Podobně náklady oběhu ve své rozhodující mase představují v ČSR spotřebu práce na oběh zboží v podnicích MVO, ÚSSD a MPPaV. V obou případech, tedy co se týče nákladů či obratu, zhruba 95,6 až 97 % připadá na podniky těchto tří resortů. Z toho vyplývá, že pro zkoumání vývoje poměrných nákladů oběhu v ČSR a zároveň i pro zkoumání vývoje proporce základní struktury nákladů oběhu postačuje plně analýza činnosti v podnicích těchto tří resortů.

Evidence nákladů oběhu v ČSR byla zavedena řádně teprve v roce 1953 (ve spotřebních družstvech v roce 1954). Od té doby máme k dispozici poměrně přesné a k provedení rozboru vyhovující účetní podklady. Od roku 1954 měnil se poměr nákladů oběhu uskutečněných (v roce 1957 plánovaných) v podnicích sledovaných tří resortů takto:¹⁵⁶⁾

Tabulka XIX.

Resort	Činnost	1954 skuteč.	1955 skuteč.	1956 skuteč.	1957 plán
MVO	obchod společně stravování	48,662 15,559	48,018 15,537	46,488 18,925	45,504 19,703
ÚSSD	obchod	18,990	21,175	20,568	20,849
	společně stravování výkup	4,181 0,666	4,815 0,715	4,762 0,633	4,882 0,834
MPPaV	výkup	12,942	9,740	8,493	8,228

S přechodem od kapitalistických forem obchodního podnikání k socialistickému obchodu a s rozvojem státního a družstevního obchodu v lidově demokratické ČSR došlo k podstatnému snížení poměrných nákladů oběhu proti stavu poměrných nákladů oběhu v předmnichovské buržoazní republice. Organizační zpeřňování socialistického obchodu, rozvoj socialistického soutěžení pracovníků našeho obchodu, soustavné zavádění vysoké techniky v obchodních provozovnách a celá řada dalších opatření prováděných v socialistickém obchodě, zejména pak v údobí od roku 1953 v podmínkách vytvořených měnovou reformou a zrušením tzv. listkového hospodářství, vedly k dalšímu snižování poměrných nákladů oběhu. Brzdou rychlejšího poklesu poměrných nákladů oběhu stala se v jistém smyslu potřeba zvýšení kulturnosti obsluhy spotřebitelů.¹⁵⁷⁾ V lidově demokratické ČSR se tedy projeví zhruba tři základní příčiny a tendence ve vývoji poměrných nákladů oběhu:

1. Podstatné snížení poměrných nákladů oběhu odstraněním neproduktivních nákladů spojených se soukromokapitalistickým obchodním podnikáním a účelnou centralizací rozptýleného soukromého maloobchodu.

¹⁵⁶⁾ Poměr nákladů oběhu mezi třemi sledovanými resorty je třeba zjistit proto, abychom v pozdějším rozboru mohli postupovat při stanovení základní struktury již v minulé kapitole naznačenou metodou vážených průměrů.

¹⁵⁷⁾ V mnoha případech bylo možno uskutečnit zvýšení kulturnosti obsluhy v souladu se současným snížením nákladovosti prodeje. Na tomto poli zůstává náš socialistický obchod ještě hodně dlužen společenské potřebě. Je třeba zavádět zvláště taková zařízení, která nejenže zvýší kulturnost obsluhy, ale sníží i poměrné náklady oběhu (automatisace prodeje apod.).

2. Postupné snižování poměrných nákladů oběhu, umožněné v socialistickém obchodě vytvářením podmínek ke stále hospodárnějšímu uskutečňování pohybu zboží od výroby ke spotřebě.

3. Dočasně zvyšování poměrných nákladů oběhu podstatným zkvalitňováním kulturní úrovně obsluhy spotřebitele (projevilo se zejména v minulých letech v podnicích veřejného stravování, které zanechala kapitalistická éra namnoze bez zařízení odpovídajících základním hygienickým požadavkům apod.).

Působením těchto základních činitelů snížily se poměrné náklady oběhu v socialistickém obchodu proti stavu v buržoazní republice více než dvojnásobně.¹⁵⁸⁾

Ve sledovaném období, tzn. v letech 1953–1957, vyvíjely se poměrné náklady oběhu s výslednou tendencí poklesu takto:

Tabulka XX.

Resort	Činnost	1953	1954	1955	1956	1957 (plán)
MVO	obchod	10,79	9,19	8,96	9,11	8,67
	společné stravování	22,75	23,43	22,41	22,55	23,16
ÚSSD	obchod		10,34	10,18	10,17	9,58
	společné stravování		13,73	13,95	14,12	13,02
	výkup		8,75	10,33	16,22	6,93
MPPaV	výkup	11,90	10,97	8,06	6,91	7,28
MVO, ÚSSD a MPPaV	% NO k obrátu		10,72	10,25	10,44	10,10
Celkem	index		100,00	95,62	97,39	94,22

Pokles poměrných nákladů probíhá nejen v socialistickém obchodě, ale i u zásobovacích a odbytových organizací. Tak na příklad v letech 1955 až 1957 poklesly poměrné náklady v resortu ministerstva hutního průmyslu a rudných dolů o 16 0/0, těžkého strojírenství o 10 0/0, automobilového průmyslu a zemědělských strojů o 22 0/0, stavebnictví 15 0/0 atd. V plánu na rok 1957 činí poměrné náklady zásobovacích a odbytových organizací 4,23 0/0.

Zúžení sféry oběhu tržního zboží převážně na spotřební předměty vede k určité nesrovnatelnosti poměrných nákladů oběhu zboží za socialismu s náklady oběhu v kapitalistické společnosti. Je tomu tak proto, že v kapitalistické společnosti pohyb výrobních prostředků děje se vždy jako oběh zboží při spotřebě práce u zásobovacích

¹⁵⁸⁾ Srovnej s údaji v kapitole I stať „Vývoj proporcí základní struktury nákladů oběhu v podmínkách soudobého kapitalismu“.

a odbytových orgánů výrobce i obchodních podnikatelů. Za socialismu je spotřeba práce na pohyb výrobních prostředků soustředěna na zásobovací a odbytové organizace výrobních podniků v rámci příslušných ministerstev. Kdybychom sledovali poměr nákladů oběhu zboží spolu s náklady zásobovacích a odbytových organizací k obratu, zjistili bychom ještě výraznější úsporu společenské práce proti nákladům oběhu za kapitalismu, jelikož – jak vidho z předešlého – úspora společenské práce není typická pouze pro státní a družstevní obchodní podniky.

Ze všeho, co bylo doposud uvedeno vyplývá, že pohyb zboží od výrobce ke spotřebiteli za socialismu je podstatně hospodárnější, že je veden při nepoměrně nižší spotřebě společenské práce, než jak tomu bylo v kapitalistické společnosti. Značně nižší poměrné náklady oběhu a jejich sestupná tendence ukazují na přednosti socialistického obchodu před kapitalistickým, přednosti socialistického hospodářského řádu před soukromokapitalistickou ekonomikou.

II. Základní struktura nákladů oběhu a vývoj její proporce v letech 1954 až 1957

V minulých kapitolách, zejména v kapitole druhé a třetí, jsme z obecných hledisek prozkoumali činitele, kteří v podmínkách socialistického způsobu výroby utvářejí vývoj proporce základní struktury nákladů oběhu, a stanovili metodický postup, který je nutno volit při určení této proporce. Z poznatků učiněných v kapitole třetí, stati „Možnost evidence a plánování základní struktury nákladů oběhu“, vyplývá, že vlastní rozbor je třeba rozdělit zhruba do tří fází: předně je nutno z hlediska produktivního či neproduktivního charakteru spotřeby práce ve sféře oběhu utřídít číselné údaje, které nám v celostátním měřítku poskytuje materiál účetní evidence a čísla obchodně finančního plánu. Za druhé je třeba na základě reprezentativního materiálu a jeho rozboru stanovit proporce základní struktury v těch položkách analytické evidence, které v sobě zahrnují produktivní i neproduktivní spotřebu práce. Za třetí je konečně třeba provést výsledné propočty.¹⁵⁹⁾

Nejdříve je tedy nutno utřídít náklady jednotlivých položek analytické evidence do tří skupin: na náklady produktivní, neproduktivní a náklady obou skupin. V případě nákladů obou ekonomických skupin bude nutno přihlídnout odděleně ke spotřebě živé práce (mzdy + přísp. na nár. pojištění) a ostatním nákladům. Přehled o podílu nákladů oběhu těchto skupin z celkových nákladů oběhu uskutečňovaných v resortu MVO, ÚSSD a MPPaV podle druhu činností ve sledovaných letech nám podávají tabulky XXI až XXVI na str. 125–130.

V přehledných tabulkách, které ukazují, jak na podíl jednotlivých ekonomických skupin nákladů oběhu, tak také jednotlivých položek nákladů, jsme do skupiny „produktivních“ nákladů započítali veškeré náklady na dopravu, skladování, úpravu atd. zboží. Učinili jsme tak proto, abychom podali celkový přehled o vývoji jednotlivých položek nákladů, ze kterého je možno učinit i řadu závěrů a poznatků, souvisejících pouze nepřímou s naším rozbořem (poměrný růst nákladů na mzdy v provozu obchodních podniků, poměrný pokles položek správní režie u většiny obchodních činností apod.). V konečném utřídění je však nutno přihlídnout ke skutečnosti, že spotřeba práce na dopravu, skladování, úpravu, třídění, balení atd.

¹⁵⁹⁾ Vzhledem k rozsáhlosti číselného materiálu, ať již cifer plánu či analytické evidence, ať již rozsáhlých časových studií a s nimi spojených dílčích propočtů, uvedeme v textu této práce pouze vybrané číselné údaje nutné k pochopení postupu našeho rozboru.

MVO – velkoobchod a maloobchod

Rok	Produktivní		Neproduktivní		Obou skupin				
					mzdy + NP		ostatní		
	pol.	% z ΣNO	pol.	% z ΣNO	pol.	% z ΣNO	pol.	% z ΣNO	
1954	1	8,651	7	0,011	3	34,477	8	2,383	
	2	6,974	10	0,162	4	2,299	9	0,035	
	13	2,045	15	0,553	5	0,334	11	5,565	
	14	0,529	16	0,031	6	3,706	12	1,529	
	22	0,823	17	1,379			24	0,794	
		<u>19,022</u>	18	1,327		40,816			
			19	8,645				<u>10,306</u>	
			20	3,667					
			21	0,732					
			23	0,147					
			S. r.	13,202					
				<u>29,856</u>					
	1955	1	8,800	7	0,038	3	36,189	8	2,503
		2	9,729	10	0,191	4	1,534	9	0,057
13		1,714	15	0,532	5	0,343	11	4,932	
14		0,535	16	0,022	6	3,796	12	1,562	
22		1,327	17	1,410			24	0,017	
		<u>22,105</u>	18	1,606		41,862	25	0,586	
			19	6,732				<u>9,657</u>	
			20	3,288					
			21	0,306					
			23	0,078					
			S. r.	12,173					
				<u>26,376</u>					
1956		1	18,180	8	0,661	2	39,200	4	2,961
		7	2,030	9	1,426	3	3,919	5	5,569
	14	1,386	10	1,560			6	1,906	
		<u>21,596</u>	11	6,215		43,119	15	0,017	
			12	3,166			16	0,880	
			13	0,380				<u>11,333</u>	
			S. r.	10,544					
				<u>23,952</u>					
1957	1	17,523	8	0,736	2	41,293	4	2,487	
	7	1,879	9	1,440	3	4,121	5	6,189	
	14	1,454	10	0,886			6	2,686	
		<u>20,856</u>	11	5,069		45,414	15	0,016	
			12	3,327			16	1,178	
			13	0,000				<u>12,556</u>	
			S. r.	9,716					
			<u>21,174 /</u>						

MVO — společné stravování

Rok	Produktivní		Neproduktivní		Obou skupin			
					mzdy + NP		ostatní	
	pol.	% z Σ NO	pol.	% z Σ NO	pol.	% z Σ NO	pol.	% z Σ NO
1954	1	0,062	7	0,018	3	53,998	8	2,764
	2	1,134	10	0,022	4	0,894	9	0,166
	13	5,577	15	0,325	5	0,344	11	3,834
	14	0,479	17	1,220	6	5,468	12	3,637
	22	0,198	18	0,375			16	6,780
		<u>7,450</u>	19	0,196		60,704	25	3,181
			20	0,129				<u>20,362</u>
			21	0,057				
			23	0,304				
			24	0,105				
			S. r.	8,733				
				<u>11,484</u>				
	1955	1	0,042	7	0,030	3	55,026	8
2		1,193	10	0,014	4	0,916	9	0,025
13		4,772	15	0,321	5	0,699	11	4,147
14		0,427	17	1,099	6	5,637	12	8,959
22		0,146	18	0,437			16	1,668
		<u>6,580</u>	19	0,337		62,278	25	0,409
			20	0,107			26	2,495
			21	0,023				<u>29,537</u>
			23	0,268				
			24	0,070				
			S. r.	7,899				
				<u>10,605</u>				
1956		1	1,252	8	0,361	2	58,599	4
	7	3,502	10	1,146		5,856	5	5,008
		<u>4,754</u>	11	0,388			6	9,213
			12	0,419		64,455	9	1,939
			13	0,213			16	0,660
			14	0,074			17	2,595
			15	0,251				<u>21,805</u>
			S. r.	6,134				
				<u>8,986</u>				
1957	1	0,676	8	0,281	2	54,268	4	2,422
	7	3,585	10	0,942	3	5,391	5	6,032
		<u>4,261</u>	11	0,400			6	10,456
			12	0,283		59,659	9	2,463
			13	0,229			16	0,689
			14	0,000			17	2,865
			15	0,294				<u>24,927</u>
			S. r.	8,724				
			<u>11,153</u>					

ÚSSD — velkoobchod a maloobchod

Rok	Produktivní		Neproduktivní		Obou skupin			
					mzdy + NP		ostatní	
	pol.	% z Σ NO	pol.	% z Σ NO	pol.	% z Σ NO	pol.	% z Σ NO
1954	8	12,736	7	0,844	1	35,684	3	1,289
	11	<u>2,128</u>	9	2,936	2	<u>3,665</u>	4	0,811
		14,864	10	0,559		39,349	5	4,477
			12	0,000			6	0,532
			S. r.	<u>31,973</u>			13	<u>2,366</u>
				36,312				9,475
1955	8	13,925	7	1,053	1	37,486	3	1,319
	11	<u>2,522</u>	9	2,883	2	<u>3,751</u>	4	0,990
		16,447	10	0,687		41,237	5	5,641
			12	6,863			6	0,750
			S. r.	<u>20,156</u>			13	<u>1,974</u>
				31,642				10,674
1956	8	13,071	7	1,344	1	38,611	3	1,890
	11	<u>2,249</u>	9	2,875	2	<u>3,852</u>	4	1,307
		15,320	10	0,901		42,463	5	5,414
			12	7,004			6	0,991
			S. r.	<u>17,732</u>			13	<u>2,759</u>
				29,856				12,361
1957	8	12,153	7	1,340	1	36,853	3	2,269
	11	<u>2,237</u>	9	3,099	2	<u>3,685</u>	4	1,493
		14,390	10	0,000		40,538	5	5,849
			12	6,638			6	1,141
			S. r.	<u>20,306</u>			13	<u>2,937</u>
				31,383				13,689

ÚSSD — společné stravování

Rok	Produktivní		Neproduktivní		Obou skupin			
					mzdy + NP		ostatní	
	pol.	% z Σ NO	pol.	% z Σ NO	pol.	% z Σ NO	pol.	% z Σ NO
1954	8	0,951	7	1,080	1	51,123	3	3,402
	11	0,509	9	1,290	2	5,243	4	1,215
		<u>1,460</u>	10	0,229		<u>56,366</u>	5	14,644
			12	0,000			6	0,410
			S. r.	<u>16,436</u>			13	<u>3,468</u>
			19,035				<u>23,139</u>	
1955	8	0,966	7	1,147	1	48,987	3	3,246
	11	0,420	9	1,346	2	4,881	4	1,338
		<u>1,386</u>	10	0,220		<u>53,868</u>	5	17,924
			12	2,390			6	0,452
			S. r.	<u>14,130</u>			13	<u>2,553</u>
			19,233				<u>25,513</u>	
							25,513	
1956	8	0,916	7	1,105	1	48,090	3	3,177
	11	0,462	9	1,281	2	4,776	4	1,798
		<u>1,378</u>	10	0,294		<u>52,866</u>	5	19,386
			12	2,244			6	0,388
			S. r.	<u>13,180</u>			13	<u>27,352</u>
1957	8	1,018	7	1,155	1	49,494	3	3,451
	11	0,462	9	1,603	2	4,949	4	2,128
		<u>1,480</u>	10	0,000		<u>54,443</u>	5	19,334
			12	2,452			6	0,497
			S. r.	<u>10,629</u>			13	<u>2,828</u>
			15,839				<u>28,238</u>	

ÚSSD – výkup

Rok	Produktivní		Neproduktivní		Obou skupin			
					mzdy + NP		ostatní	
	pol.	% z ΣNO	pol.	% z ΣNO	pol.	% z ΣNO	pol.	% z ΣNO
1954	8	34,140	7	0,999	1	27,657	3	0,363
	11	<u>1,081</u>	9	2,806	2	<u>2,796</u>	4	0,357
		35,221	10	1,182		30,453	5	1,468
			12	0,000			6	2,349
			S. r.	<u>20,209</u>			13	<u>4,593</u>
				25,196				9,130
1955	8	29,231	7	1,105	1	38,473	3	0,458
	11	<u>1,105</u>	9	2,351	2	<u>3,676</u>	4	0,352
		30,336	10	0,607		42,149	5	1,357
			12	1,608			6	2,050
			S. r.	<u>13,668</u>			13	<u>3,959</u>
				19,339				8,176
1956	8	23,013	7	1,063	1	41,607	3	0,560
	11	<u>1,830</u>	9	2,648	2	<u>3,927</u>	4	0,424
		34,843	10	0,648		45,534	5	1,368
			12	1,171			6	1,512
			S. r.	<u>15,217</u>			13	<u>5,012</u>
				20,747				8,876
1957	8	19,259	7	1,137	1	49,799	3	0,570
	11	<u>1,448</u>	9	1,773	2	<u>4,980</u>	4	0,531
		20,707	12	1,016		54,779	5	1,403
			10	0,000			6	2,019
			S. r.	<u>11,751</u>			13	<u>4,314</u>
				15,677				8,837

MPPaV - výkup

Rok	Produktivní		Neproduktivní		Obou skupin			
					mzdy + NP		ostatní	
	pol.	% z Σ NO	pol.	% z Σ NO	pol.	% z Σ NO	pol.	% z Σ N
1954	B-4	12,989	A	4,841	B-1	9,715	B-7	0,712
	B-5	19,389	B-6	1,731	B-2	0,003	B-8	0,628
	C	19,284	H	28,310	B-3	0,970		1,340
	D	0,411				10,688		
	E	0,000		34,882				
	F	0,370						
	G	0,647						
		<u>53,090</u>						
1955	B-4	11,516	A	4,928	B-1	10,664	B-7	0,736
	B-5	11,338	B-6	0,917	B-2	0,053	B-8	0,926
	C	23,040	H	32,093	B-3	1,070		1,662
	D	1,302				11,787		
	E	0,000		37,938				
	F	0,589						
	G	0,828						
		<u>48,613</u>						
1956	A-1	11,695	A-9	1,505	A-3	19,630	A-5	2,185
	A-2	12,331	A-10	0,454	A-4	1,962	A-6	5,851
	A-8	0,828	B	30,607		<u>21,592</u>	A-7	6,467
	A-11	1,361	C	3,742			A-12	1,582
		<u>26,215</u>		<u>36,308</u>				<u>15,885</u>
1957	A-1	10,841	A-9	2,153	A-3	20,898	A-5	2,582
	A-2	11,176	A-10	0,000	A-4	2,089	A-6	6,198
	A-8	0,724	B	30,324		<u>22,987</u>	A-7	6,996
	A-11	1,128	C	3,863			A-12	1,028
		<u>23,869</u>		<u>36,340</u>				<u>16,804</u>

zboží může – pokud je ze společenského hlediska nadbytečnou – nabýt neproduktivního charakteru. Po provedení příslušných úprav získáme tento přehled o podílu ve skupinách nákladů produktivních, neproduktivních a nákladů obou skupin:

Tabulka XXVII.

Resort	Činnost	Rok	Prod.	Neprod.	Obou skupin	
					M + NP	ost.
MVO	velkoobchod a maloobchod	1954	18,008	30,870	40,816	10,306
		1955	21,168	27,313	41,862	9,657
		1956	20,776	24,772	43,119	11,333
		1957	20,856	21,174	45,414	12,556
	společné stravování	1954	7,019	11,915	60,704	20,362
		1955	6,378	10,807	62,278	20,537
		1956	4,208	9,532	64,455	21,805
		1957	4,261	11,153	59,659	24,927
ÚSSD	velkoobchod a maloobchod	1954	14,358	36,818	39,349	9,475
		1955	15,986	32,108	41,237	10,674
		1956	15,310	29,866	42,463	12,361
		1957	14,390	31,383	40,538	13,689
	společné stravování	1954	1,460	19,035	56,366	23,139
		1955	1,386	19,233	53,868	25,513
		1956	1,378	18,404	52,866	27,352
		1957	1,480	15,839	54,443	28,238
	výkup	1954	33,816	26,601	30,453	9,130
		1955	30,336	19,339	42,149	8,176
		1956	24,843	20,747	45,534	8,876
		1957	20,707	15,677	54,779	8,837
MPPaV	výkup	1954	53,090	34,882	10,688	1,340
		1955	45,632	40,919	11,787	1,662
		1956	26,215	36,308	21,592	15,885
		1957	23,869	36,340	22,987	16,804

Dříve než přistoupíme k rozboru ekonomického charakteru spotřeby živé práce v provozu socialistického obchodu, je třeba si všimnout některých otázek vývoje mezd, které nám tvoří základ pro vyjádření rozsahu této spotřeby. V uvedeném období rostl totiž nejen podíl mezd z celkových nákladů, avšak rostla i absolutní částka mezd. Podíl mezd na celkových nákladech a růst absolutní částky mezd ve vztahu k vývoji obrátu nám ukazuje ve sledovaných resortech tabulka:

Tabulka XXVIII.

Rok	Podíl mezd z NO		Index růstu mezd	Index růstu obratu
	%	index		
1954	37,00	100,00	100,00	100,00
1955	38,69	104,57	108,06	106,42
1956	41,47	112,08	128,25	115,59
1957	41,72	112,76	129,57	120,09

Předstih růstu mezd pracovníků obchodních provozů před růstem obratu je jevem z jedné stránky bezesporu nežádoucím. Tuto skutečnost nemůže vyvážit ani celkem značný pokles nákladů správní režie (spolu s náklady na mzdy ve správní režii). Z druhé stránky však růst mezd pracovníků obchodních provozů pouze odráží zvyšující se péči socialistického obchodu o zboží, o jeho užitnou hodnotu. To potvrzuje do jisté míry i fakt, že k růstu provozních mezd docházelo v minulých letech v daleko větší míře ve velkoobchodních skladech než v maloobchodních prodejnách.¹⁶⁰⁾ Kdyby nebylo této skutečnosti, museli bychom mít opodstatněné obavy, že i v našem rozboru dojde k vážným rozporům peněžního vyjádření a skutečné spotřeby práce v obchodě, jestliže by růst mezd nevyjadřoval růst spotřeby práce. Přehled o přednostním růstu mezd ve velkoobchodních skladech proti maloobchodním provozům v našem státním a družstevním obchodě a srovnání s růstem maloobchodního obratu (bez společného stravování a výkupu) nám v indexech podává tabulka:

Tabulka XXIX.

Rok	Mzdy			Maloobchodní obrat
	celkem	velkoobchodu	maloobchodu	
1954	100,00	100,00	100,00	100,00
1955	107,44	131,93	101,95	106,21
1956	118,61	149,05	111,78	112,56
1957	120,69	142,89	115,70	117,90

Z tabulky vyplývá, že růst mezd v maloobchodním provozu zhruba odpovídá růstu maloobchodního obratu (je fakticky o něco nižší), kdežto předstih má pouze velkoobchod. I když nelze ve velkoobchodě vyloučit vliv nadnormativních zásob (zvláště v letech 1955–1956) na růst mezd, tkví podstata poměrně rychlého růstu mezd ve společenské potřebě. Na základě tohoto poznání můžeme přistoupit k další analýze.

K tomu, abychom mohli provést výsledné propočty máme již zjištěny zhruba všechny potřebné podklady, kromě poměrných čísel, která by nám ukázala na podíl produktivní a neproduktivní spotřeby práce, představované položkou mzdy a příspěvky na národní pojištění a ostatními položkami, které v sobě zahrnují spotřebu práce dvojího ekonomického charakteru. Reprezentativní průzkum, provedený za tímto účelem, byl uskutečněn v průběhu roku 1957 pomocí snímků pracovního dne, zpřesňujících časových snímků a studií a na základě rozboru v obchodním provozu ve vybraných provozovnách, tedy v jádře metodami popsanými již v předcházejících částech této práce. Přehled o poměru produktivní a neproduktivní spotřeby práce v položkách s dvojitým ekonomickým charakterem spotřeby práce nám podává tabulka XXX na str. 133. Na základě těchto údajů stanovíme poměr produktivní a neproduktivní spotřeby práce v roce 1957 v různých resortech a oborech činnosti (viz tab. XXXI na str. 133).

¹⁶⁰⁾ Není sporu o tom, že v nedávné minulosti docházelo ke značným národohospodářským ztrátám, vzniklým nedostatečnou péčí o zboží při jeho skladování. Úkol zabránit těmto ztrátám stál zejména před velkoobchodními sklady našeho družstevního obchodu, které byly nedostatečně vybaveny skladištními místnostmi a zařízeními.

Tabulka XXX.

Resort	Činnost	Mzdy – NP		Ostatní	
		pro- duktivní	nepro- duktivní	pro- duktivní	nepro- duktivní
MVO	obchod spol. stravování	63,24	36,76	60,21	39,79
		69,19	30,81	67,29	32,71
ÚSSD	obchod spol. stravování výkup	52,97	47,03	52,32	47,68
		63,03	36,97	56,96	43,04
		76,80	23,20	80,36	19,64
MPPaV	výkup	97,97	2,03	98,81	1,19

Tabulka XXXI.

Resort	Činnost	% produktivní spotřeby práce	% neproduktivní spotřeby práce
MVO	obchod spol. stravování	57,13	42,87
		62,31	37,69
ÚSSD	obchod spol. stravování výkup	42,93	57,07
		51,88	48,12
		69,88	30,12
MPPaV	výkup	62,99	37,01

Procento celkových produktivních nákladů oběhu v roce 1957 (ve všech třech resortech) činí tedy:

$$\frac{(57,13 \times 45,504) + (62,31 \times 19,703) + (42,93 \times 20,849)}{100} +$$

$$\frac{(51,88 \times 4,882) + (69,88 \times 0,034) + (62,99 \times 8,228)}{100} = 55,53$$

Obdobně neproduktivní náklady představují 44,47 % z celkových nákladů oběhu.

Proporce základní struktury nákladů oběhu sledovaných v našem socialistickém velkoobchodě a maloobchodě, společném stravování a výkupu tak činí 44,47 : 55,53. Vcelku tedy převažují náklady oběhu vyvěrající z dodatečných výrobních procesů nad náklady oběhu vyvěrajícími ze zboží formy výroby.

Mnohem obtížnějším úkolem v současné době je stanovení vývoje proporce základní struktury nákladů oběhu za poslední léta, konkrétně v údobí let 1954 až 1957. Přesné určení poměru produktivní a neproduktivní spotřeby práce je nemožné z několika důvodů. Předně, jak již bylo dříve uvedeno, řada činitelů působila na adekvátnost peněžního vyjádření skutečné spotřeby práce na oběh, zachycené v jednotlivých položkách analytické evidence. Dále celá řada organizačních opatření a změn provedených v těchto letech narušuje vzájemnou srovnatelnost

našich podkladů.¹⁶¹⁾ A konečně nemáme jiné podklady pro členění produktivní a ne-
produktivní spotřeby práce v položkách dvojího ekonomického charakteru, než jaké
jsme získali reprezentativními rozbory v roce 1957.

V dané situaci není tudíž možno získat jiný, než hrubý odhad vývoje proporce
základní struktury nákladů oběhu. Samozřejmě, že prakticky nelze než abstrahovat
od jmenovaných činitelů, kteří působí na přesnost našeho zkoumání, a vycházet
pouze z těch podkladů, které máme k dispozici. Za těchto předpokladů jeví se nám
hrubý odhad vývoje proporce základní struktury nákladů oběhu v letech 1954 až
1957 na organizovaném trhu v ČSR takto:

Tabulka XXXII.

Rok	% produktivních nákladů oběhu	% neproduktivních nákladů oběhu
1954	52,65	47,35
1955	53,61	46,39
1956	54,80	45,20
1957	55,53	44,47

Skutečnost, že jde o poměrně krátké údobí, jakož i o čísla představující pouze
hrubý odhad, neumožňuje nám činit podrobné závěry a zobecnění. Přesto lze obecně
potvrdit správnost teze o vývoji proporce základní struktury nákladů oběhu, podle
které se za socialismu mění relace produktivních a neproduktivních nákladů v ne-
prospěch nákladů vyvěrajících ze zboží formy výroby. Nejenže v podmínkách
socialistického způsobu výroby náklady oběhu vyvěrající ze zboží formy výroby
tvoří podstatně nižší podíl celkových nákladů oběhu, ale tento podíl se i postupně
zmenšuje. Jde o tendenci protikladnou vývoji proporce základní struktury za kapi-
talistického řádu. Tím, že se v naší československé republice tato tendence pro-
sazuje, je zvyšován stupeň hospodárnosti oběhu zboží, obchod se stále vyšším
procentem svých nákladů podílí na tvorbě národního důchodu. V tom tkví před-
nost našeho obchodu před kapitalistickým, v tom tkví jedna z předností naší so-
cialistické hospodářské soustavy.

¹⁶¹⁾ Tak na příklad pouze v resortu MVO srovnatelnost ztěžuje v průběhu let převzetí
výkupu ovoce a zeleniny, který byl evidenčně přiřazen k velkoobchodu (náklady OOO činily
v roce 1954 0 %, v roce 1957 však již plných 37 % celkových nákladů oběhu sledovaných
jako náklady velkoobchodu). Obdobně v roce 1955 v soustavě MVO zahrnovalo veřejné
stravování pouze malou část závodních jídel, které řídí od počátku roku 1956. V témž
roce nebylo v nákladech zahrnuto zvýšení odpisů na základě generální inventarizace základ-
ních prostředků. V roce 1956 stoupl opět podíl velkoobchodních nákladů v souvislosti s vý-
vozem nadnormativních zásob. Srovnatelnost s rokem 1957 je dále ztěžena skutečností, že
v roce 1957 jsou spojeny náklady ubytování s náklady oběhu; z větší části jsou dále zrušeny
samostatné plány nákladů pomocných provozů v maloobchodní činnosti, čímž odpadly nepřímé
převody osobních nákladů do typových položek „reklama“, „běžné opravy“ a „dopravní
náklady“; v nákladech společného stravování jsou obsaženy mimořádné částky na odstranění
zanedbané údržby, a tak ještě ve větším měřítku než v roce 1956 jsou plánem kryty náklady
na zajištění úkolů vládního dokumentu z 27. 4. 1956 o rozvoji veřejného stravování atd. atd.